O descoperire arheologică mai mult sau mai puțin întâmplătoare. Spada medievală de la Șeica Mare

Zeno Karl PINTER & Daniel Vasile SANA

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă
"Lucian Blaga" University of Sibiu, Department of History, Patrimony, and Protestant Theology
Personal e-mail: zeno.pinter@ulbsibiu.ro

A More or Less Haphazard Archaeological Finding. The Medieval Sword from Șeica Mare

This paper brings forward a solitary case in Romania when the discoverer of a medieval sword (found with the aid of a metal detector) chose to preserve it *in situ*, partially uncovered, and to report it to local authorities. Following the report an archaeological diagnosis was run to salvage the item. The results of the diagnosis together with a legislative account, a short history of the discoveries in the area and the typological and chronological framing of the sword (which is a knightly weapon from the first half of the 13th century) are all presented in the following paper.

Keywords: contemporary Romanian archaeology, Șeica Mare, metal detection, archaeological research, medieval sword.

Introducere

Despre amploarea și efectele nocive ale detecțiilor de metale întreprinse de nespecialiști asupra patrimoniului arheologic s-a tot scris în ultimii ani în literatura de specialitate[1]. Din fericire, nu despre asemenea exemple intenționăm să vorbim aici. Studiul de față aduce în discuție un caz probabil unic în România, ce poate să devină model de colaborare între pasionații detecției de metale („*detectoriștii*") și arheologii profesioniști.

Mai exact, este vorba despre o spadă medievală din fier, descoperită cu ajutorul detectorului de metale de către dl. Stoia Ioan, în octombrie 2017, pe raza localității Șeica Mare, jud. Sibiu. Piesa a fost decopertată de către descoperitor doar în zona mânerului. Acesta, realizându-i importanța, a fotografiat-o în stadiul în care se afla și a acoperit-o[2], prezervându-i astfel contextul. În cel mai scurt timp, a sesizat Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu cu privire la faptul că piesa a fost lăsată în sol spre a fi dezvelită integral printr-o cercetare de specialitate. Din analiza fotografiilor depuse de descoperitor, a rezultat că spada era una valoroasă, datând din epoca medievală. În consecință, având în vedere raritatea apariției unor astfel de piese în săpăturile arheologice, DJC Sibiu a solicitat realizarea unui diagnostic arheologic.

În ciuda promptitudinii cu care ne-a fost aprobată formal autorizația pentru diagnostic arheologic, aceasta, în forma ei fizică, ne-a parvenit la cinci zile de la înregistrarea cererii, timp suficient pentru ca piesa să dispară din peisaj, ca urmare a unor acțiuni similare de detecție. Deși suntem perfect conștienți de faptul că acest termen de rezolvare este mult mai scurt decât cel al aprobării solicitărilor curente, nu putem să nu subliniem carențele sistemului și ale cadrului legal, total nepregătit să facă față unor astfel de cazuri. Condiționările birocratice, impuse indiferent de situație, fără a ține seama de excepții, riscă să pună

Fig. 1. Șeica Mare - poziția geografică
(https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_%C8%98eica_Mare,_Sibiu)

în pericol integritatea patrimoniului arheologic. Deși măsurile impuse prin lege (autorizație, protocoale, etc.) discriminează arheologia profesionistă în raport cu „*detectoriștii*" (care pot scoate neîngrădiți astfel de piese), au fost semnalate încă de acum patru ani[3], situația a rămas momentan neschimbată. O posibilă rezolvare în sensul urgentării intervenției specializate, s-ar fi putut face în baza prevederilor art. 13, lit. b) și c) din OG 43/2000 republicată[4], însă, în lipsa unei metodologii clare, aceste prevederi sunt inaplicabile.

Prin urmare, în vederea preîntâmpinării cazurilor de distrugere a unor informații științifice valoroase, militäm pentru o simplificare a legislației în materie de autorizare a cercetării atestate, care vizează astfel de intervenții. O modificare urgentă a reglementărilor legislative se impune și în ce privește deținerea și utilizarea detectoarelor de metale de către nespecialiști, dar nu în sensul interzicerii acestei activități, ci a introducerii unor obligații ale acestora și a unui control al statului, similar arheologiei profesioniste.

Una dintre noile obligații ar putea fi aceea de a păstra *in situ* piesele descoperite, nu doar de a le raporta și preda autorităților competente. Această ultimă idee nu este una total inedită, ea practicându-se deja în trei state europene[5], iar conformarea voluntară a descoperitorului nostru, ne dă speranța că soluția poate fi implementată și în România.

O altă soluție ar putea fi, implicarea „*detectoriștilor*" în proiectele de cercetare preventivă sau sistematică, ori în cartarea unor zone necunoscute, sub coordonarea unor arheologi profesioniști, după modelul experimentat cu succes în 2012, în Statele Unite ale Americii, de către *Archaeology Department at James Madison's Montpelier*[6]. Având în vedere însă numărul disproporționat dintre arheologi[7] și pasionații de detecție[8], admitem că această ultimă soluție nu ar fi tocmai ușor de implementat.

Trebuie să subliniem însă că, deși practica realizării unui diagnostic arheologic, în perimetrele în care au fost descoperite bunuri arheologice, cu ajutorul detectorului de metale, nu este una nouă, dovedindu-și deja utilitatea[9], ea este extrem de puțin utilizată[10]. În schimb, numărul expozițiilor muzeale și al studiilor care valorifică piese aduse de „*detectoriști*", fără o minimă verificare a locului de descoperire, este net superior. De unde tragem concluzia că, mult blamata distrugere a contextului, nu prezintă un interes real din partea arheologilor (exceptând epoca La Tène), acesta regăsindu-se doar la nivel de discurs în spațiul public. Încercarea de legiferare[11] a obligației muzeelor care preiau piese rezultate în urma detecției, de a realiza în cel mult 180 de zile, un diagnostic al zonei, poate fi o măsură benefică. Pentru a oferi protecție însă, ea trebuie dublată de condiția ca, în cazul identificării unor situri arheologice, să se procedeze la delimitarea acestora și la înscrierea lor în RAN.

Credem că interzicerea detecției sau constrângerea, prin prevederi excesive și imposibil de aplicat, cum sunt cele aflate în dezbatere parlamentară chiar în această perioadă[12], vor avea ca efect nedeclararea bunurilor culturale descoperite și vânzarea lor pe piața neagră, situație cu care România s-a mai confruntat în trecutul nu foarte îndepărtat[13]. În fapt, în ultimii doi ani, la nivelul județului Sibiu, deja înregistrăm un recul al predărilor de obiecte descoperite cu detectorul de metale. Dacă între 2015 și 2016 au fost predate către DJC Sibiu sau Muzeului Național Brukenthal, peste 1000 de piese, în cursul anului trecut s-au înregistrat doar trei predări, dacă includem în rândul acestora și spada aflată aici în discuție. Așadar, doar trei persoane (cca. 80 de deținători legali, înregistrați la poliție, la nivel de județ[14]) au predat spre DJC, direct sau prin intermediul autorităților locale, bunuri arheologice descoperite cu detectorul de metale. Cum ne este greu

să ne imaginăm că restul deținătorilor, peste 90 la număr, și-au înfrânat pasiunea, punându-și detectorul în cui, cauzele acestei situație trebuie căutate în altă parte. Una dintre acestea, rezidă probabil din neplata recompenselor pentru descoperirile din anii anteriori, situația acestor sume fiind în prezent subiect al unui proces civil, încă în desfășurare.

Până când vom ajunge la schimbările propuse însă, nu ne rămâne decât să mizăm în continuare pe norocul care a făcut ca piesa să se păstreze *in situ*, în ciuda birocrației și a curiozității firești a descoperitorului. Păstrarea acesteia a dus, așa cu se poate vedea din datele de mai jos, la prima cercetare arheologică avizată din istoria unei localități cu peste 700 de ani de atestare documentară.

Istoricul descoperirilor arheologice din hotarul localității

Cele mai vechi informații, care privesc o serie de obiecte arheologice descoperite în raza localității, datează încă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Fără precizarea locului de descoperire, sunt menționați 11 ducați, o piesă fragmentară din sârmă și o alta, de formă spiralică, cu capete îngroșate, toate din aur[15]. Ulterior, aceste informații au fost preluate, mai mult sau mai puțin sintetic și de alți autori[16]. Cu o singură excepție, majoritatea acestora nu aduc în discuției noi elemente, care să ne ajute la stabilirea locului de descoperire al pieselor. Excepția o constituie J. Hampel care enumeră piesele publicate inițial de C. Gooss, pe care-l și citează, dar face precizarea că toate acestea provin din același loc[17].

Revenind la vestigiile arheologice, trebuie subliniat faptul că toate informațiile cunoscute până în prezent provin din descoperiri întâmplătoare și, cu o singură excepție, nu li se cunoaște locul în care au fost găsite. Celor de mai sus li se adaugă o mențiune din perioada interbelică, referitoare la existența unor descoperiri ale culturii Schneckenberg[18], precum și alte descoperiri de data mai recentă. Este vorba despre un *catillus* de râșniță La Tène[19], două celturi din bronz, dintre care unul, descoperit în 1971, împreună cu mai multe fragmente ceramice hallstattiene, la revărsarea „*Pârâului Popii*”[20] și două topoare neolitice, din piatră[21].

Prin urmare, așa cum am mai spus, până la demararea investigației noastre, cercetările arheologice din raza localității și, cu atât mai puțin, cele din zona noastră de interes, lipseau cu desăvârșire.

Amplasarea geografică și cadrul natural al descoperirii

Perimetrul studiat, cu o suprafață de cca. 1000 mp, este amplasat pe teritoriul administrativ al localității Șeica Mare, la nord de sat, la cca. 2,8 km față de centrul localității.

Din punct de vedere geografic, zona se află în estul Podișului Secașelor, la limita cu Podișul Hârtibaciului, fiind parte componentă din marea unitatea geografică a Depresiunii Transilvaniei[22]. Mai exact, face parte din *Sectorul Cenade - Șeica Mică* al Podișului Cergăului, una dintre cele trei subunități principale ale Podișului Secașelor[23].

Relieful micro-ariei studiate, se prezintă sub forma unei culmi prelungi de deal, a cărui altitudine maximă ajunge în apropiere, la 471 m. Zona domină Valea Visei, cu lunca aferentă, având o diferență de nivel de peste 150 m. Solul este unul de tip sedimentar, cu depozite sarmațiene și pliocene formate din marne cu intercalații de nisipuri și gresii slab cimentate[24].

Rețeaua hidrografică este inexistentă, cel mai apropiat curs de apă, Visa, aflându-se la cca. 600 m spre est.

Sub aspectul vegetației, suprafața investigată, este acoperită de pădure în care domină stejarul, alături de care mai apar și alte esențe precum carpenul sau teiul. În imediata apropiere, dincolo de liziera pădurii, apar pajiști stepizate, specifice întregii zone de nord a micro-regiunii[25].

Așadar, locul este în prezent împădurit, dar este foarte aproape de liziera pădurii și de drumul de care, ce urmărește buza unei terase naturale a dealului (Fig. 2). Cea mai veche harta militară, realizată între 1763 și 1787, cunoscută și drept Cartarea Iozefină (Fig. 3), nu menționează un toponim special pentru zona în care a fost descoperită spada. Aici, întregul promontoriu este denumit „Hull”, adică „Deal”, iar pe panta sud-estică de sub locul descoperirii, apare o zonă cultivată cu viță de vie. Etimologic vorbind, cuvântul „Hull” care a dat și englezescul „hill” și cuvântul din germana modernă „Hügel” (deal), este un derivat din goticul „huha” sau „hauha”[26]. După unele opinii, „Hauhaland – Chauchaland” menționat de Amianus Marcellinus ca loc de retragere a regelui vizigot Atanaric, ar fi denumirea gotică a Transilvaniei[27]. Trei variante de drum, ce leagă Șeica Mare de drumul spre Mediaș, respectiv de Șeica Mică, sunt marcate, dar nu în imediata apropiere a locului de descoperire. Pe partea opusă a Visei și a drumului ce duce la Mediaș, apare figurată o troiță și o spânzurătoare, deși toponimul de „Galgenberg” – „Dealul Spânzurătorii”, apare în cu totul altă parte, în sud-vestul localității actuale.

Harta Francescană, realizată între 1806 și 1869 (Fig. 4), nu aduce mari modificări toponimice. Promontoriul nu mai este numit „Hull” ci „Hillen B.” iar la nord de locul descoperirii, apare toponimul „Repersberg” , denumire ce ar putea avea legătură cu panta de sud-est, cultivată cu viță de vie, în dialectul săsesc „Reben” însemnând struguri. În același timp, sub forma „Ripesberg”, însemnând „Coasta dealului”, sau „Rippe”, care în românește a fost, fie translatat în

„Râpă", fie tradus prin „Coastă"[28].

Pe harta militară Francisco-Josefină, realizată între 1869 și 1887 (Fig. 5), dealul de la nord de localitate, apare cu toponimul „Burg B." deci, „Dealul Cetății", iar promontoriul pe care a fost descoperită spada, apare cu toponimul german „Lilienberg", ceea ce s-ar traduce cu „Dealul Crinilor". Către hotarul cu Șeica Mică, mai apare un toponim interesant, respectiv „Gold B" (Dealul Aurului), asupra căruia vom reveni mai jos.

Toponimul „Burg" (cetate) provine dintr-un cuvânt folosit în mai multe limbi vechi europene; „Burgus" (latină), „Πίρζως" (greaca), „Bor[u]gh (germana veche), „Borg" (suedeză), desemnând întotdeauna un loc întărit, fortificat, eventual un turn[29]. Numele de loc este foarte frecvent întâlnit în Transilvania, fiind cuprins inclusiv în numele german al acesteia, „Sieben-Burgen" (Șapte Cetăți) și se referă la locurile unde au existat fortificații sau unde terenul are aspectul unei fortificații[30]. Deși locul ce poartă pe harta maghiară toponimul „Burg B", are într-adevăr aspectul unui loc propice unei cetăți, din zona respectivă nu sunt cunoscute nici un fel de materiale arheologice[31]. În plus, toponimul marcat cartografic, nu este întrebuințat în prezent, în localitate, nici în limba germană, nici în limba română. Pe cât de des întâlnim toponime legate de fortificații bazate pe rădăcina „burg -", pe atât de rare sunt cele legate de flori, iar „Lilienberg" este chiar un unicat. El nu este menționat de Gustav Kisch, unde întâlnim doar referiri la toponime bazate pe rădăcina „blum-" (floare în general) sau „rose-" (trandafir)[32].

Cât privește „Gold B" sau „Dealul Aurului", acesta este un toponim ce se referă fie la resurse naturale, fie la descoperiri de tezaure, dar uneori pur și simplu la aspectul cromatic al unui loc cu pământ sau frunziș galben-auriu[33]. Coroborând însă datele de toponimie istorică, cu precizarea făcută de J. Hampel referitoare la piesele din aur, cum că, toate acestea provin din același loc[34], suntem tentați să credem că ele provin de pe dealul cu același nume. Așa cum am arătat deja, toponimul apare pe harta Francisco-Josefină (1869-1887), după ce anterior, pe harta Francescană (1806-1869), dealul se numea „*Repersberg*". Așadar, schimbarea de toponimie s-a produs chiar în perioada primei publicări (1876) a pieselor din aur, fapt care nu poate fi doar o coincidență.

Cercetarea arheologică

În urma obținerii autorizației, s-a demarat intervenția de dislocare și recuperare a piesei, în contextul unui diagnostic arheologic. În acest sens, în locul indicat de descoperitor, s-a trasat o mică suprafață de cercetare, determinată în funcție de caracteristicile locului, de prezența arborilor și, nu în ultimul rând, de dimensiunea artefactului. A rezultat astfel un mic sondaj cu o latură de 1,20 m pe partea de sud, din limitele căreia se dezvoltă două laturi inegale, respectiv 1,30 m latura de vest și 1 m latura de est (Fig. 8).

După degajarea frunzișului căzut și a stratului vegetal, a cărui grosime variază între 6 cm și 9 cm, a apărut un strat de sol brun roșcat, tipic pădurilor de foioase, strat în care s-a evidențiat și spada, fără să fie însoțită de vreun alt material arheologic. Piesa noastră a apărut în partea de jos a acestui strat, ce prezintă o grosime cuprinsă între 10 cm și 18 cm și se așterne pe solul galben, conturat la -0,20 m în partea de sud și -0,22 m în partea de nord. În zona din mijlocul suprafeței cercetate, s-a putut observa o adâncire a solului brun roșcat, până la -0,27 m, adâncire pigmentată maroniu, ce conținea resturi de lemn. Aceasta coincide tocmai cu zona în care spada s-a rupt, cedând probabil presiunii unei rădăcini masive de arbore, între timp dispărut. În partea de vest s-a efectuat o adâncire de verificare până la -0,40, fiind surprins doar solul viu, steril din punct de vedere arheologic (Fig. 7).

Observațiile arheologice din teren ne permit să afirmăm că spada nu a fost îngropată sau depusă. Spada a ajuns în acest loc întreagă, ruperea lamei producându-se în timp, cel mai probabil datorită unei rădăcini puternice, a cărei urme au putut fi observate în săpătură. Lipsa tecii indică mai curând o pierdere a spadei, într-un context ce nu a permis recuperarea acesteia, în situația unei lupte sau a unei urmăriri. Având în vedere valoarea unor astfel de piese, tindem să credem că proprietarul spadei nu a supraviețuit acestui eveniment sau a fost împiedicat, din alte motive, să se întoarcă să își recupereze prețioasa armă.

Spada medievală de la Șeica Mare

Piesa ce a rezultat în urma intervenției arheologice, aflată în prezent în curs de restaurare în laboratoarele muzeului Brukenthal, este o spadă cavalerească, tipică perioadei medievale (Fig. 9). Cum cercetarea arheologică nu a putut aduce argumente suplimentare de datare, nu ne rămâne decât analiza tipologică și comparativă a piesei, ca soluție pentru o încadrare cronologică mai strânsă.

Cu lungimea totală de 1170 mm, spada de la Șeica Mare este deja una dintre cele mai lungi piese medievale, descoperite în Transilvania. Din această lungime totală, lama reprezintă 980 mm. Lama armei, prezintă trăsături morfologice tipice spadelor grele, pentru lovit, fiind foarte masivă, cu o lățime ce rămâne aproape constantă, cu 540 mm la gardă, 520 mm la mijlocul lamei și 450 mm în apropierea vârfului rotunjit, oferind astfel, celor două tăișuri, o evoluție aproape paralelă. Pe cele două fețe ale lamei, pot fi observate șănțuirile mediane, numite destul de impropriu și „șanțuri pentru scurgerea sângelui", care pornesc de la gardă și se pierd după cca. 700 mm. Lățimea șănțuirilor este de 10 mm la gardă și 8 mm

la mijlocul lamei. Grosimea maximă a lamei este de 9,5 mm lângă gardă și scade ușor, la 8 mm, la mijlocul lamei şi la 6,5 mm, la terminarea șănțuirilor mediane. Lama a fost descoperită ruptă cam la jumătatea ei, mai exact la 425 mm de gardă și 555 mm de vârf.

Garda este dreaptă și măsoară 230 mm, prezentând un profil pătrat, cu latura de 10 mm în zona centrală, de prindere pe mâner şi lamă de 9 mm, în cele două extremități, unde muchiile sunt ușor rotunjite.

Garda este astfel concepută încât cuprinde în grosimea sa, umerii lamei şi tija mânerului, iar lipsa unor urme de nituire, duce la concluzia prinderii prin baterea la cald.

Tija mânerului are lungimea de 130 mm, iar lățimea este de 32 mm la gardă, lățime ce scade uniform, până la 18 mm, la intrarea în buton. Grosimea mânerului rămâne constantă, pe toată lungimea acestuia, la 8 mm.

Butonul spadei de la Șeica Mare are forma aproximativă a unui poliedru regulat, cu muchiile foarte rotunjite. În acest fel, butonul are același aspect din oricare parte ar fi privit și sugerează simbolul unei cruci cu brațe egale. Astfel grosimea, lățimea şi înălțimea butonului sunt aproape egale, variind foarte puțin, în jurul valorii de 50 mm. Și butonul a fost fixat pe mâner prin aceeași metodă a baterii la cald.

Din analiza dimensiunilor mai sus enumerate, se poate deduce cu ușurință caracterul general al acestei arme. Lungimea mare pentru o spadă medievală duce la concluzia folosirii ei cu preponderență din șaua calului, deci este o spadă tipică de cavalerie. Lama lată, cu tăișuri aproape paralele şi cu vârful rotunjit, duce spre același mediu, al spadelor utilizate mai mult pentru lovit de la înălțimea calului. Mânerul pentru o mână şi jumătate este un alt indiciu în același sens, priza la gardă permițând o utilizare frecventă, în timp ce priza suplimentară, cu cea de-a doua mână pe buton, putea interveni în situații speciale, când era necesară o lovire extrem de violentă. Butonul mânerului este destul de gracil şi ușor pentru lungimea şi caracterul masiv al lamei. Aceasta face ca centrul de greutate al spadei să cadă pe la jumătatea distanței dintre mijlocul lamei şi mâner, ceea ce îngreunează mânuirea armei, dar sporește puterea de lovire. Prin acest mod de echilibrare, spada de la Șeica Mare întrunește caracteristicile unei arme grele, pentru lovit cu o mână sau o mână și jumătate, încheind de fapt seria evolutivă a spadelor medievale pentru lovit.

Din punct de vedere tipologic, spada de la Șeica Mare are paralele suficiente în spațiul european, pentru o încadrare destul de bună. Piesa se înscrie, în linii mari, în tipul VI al clasificației propuse de noi pentru spadele din Transilvania şi Banat, în special în privința aspectului general şi a morfologiei, a raportului dintre părțile componente și a funcționalității[35]. De fapt, avem de-a face cu o lamă de „categorie D”[36], gardă „varianta e”[37] şi mâner „dimensiunea m½”[38], toate ducând spre o datare în secolul XIII. La acestea, se adaugă butonul de o formă mai puțin obișnuită, chiar „ieșită din standard” s-ar putea spune. Tocmai din acest punct de vedere, este mai greu de încadrat tipologic și cronologic, cel mai apropiat fiind cel de „forma 10”[39]. Dacă în general, forma butonului reprezintă un criteriu de încadrare şi datare destul de sigur, în cazul spadei de la Șeica Mare, butonul atipic nu poate fi folosit în acest sens.

Încercând o comparație, în primul rând cu piese asemănătoare, cunoscute în Transilvania şi Banat, putem lesne constata, că spada de la Șeica Mare se înscrie între piesele grele de cavalerie, întâlnite cel mai des în partea de Sud a Transilvaniei, cu predilecție în zona Țării Bârsei şi în zona Sibiului. Piesa cea mai asemănătoare morfologic şi tipologic, este spada descoperită în Cetatea Neagră de la Codlea[40]. Arme asemănătoare, dar care nu s-au păstrat în întregime, sunt cele de la Vurpăr[41], Sânpetru (Brașov)[42] și Grid[43]. Foarte importantă este și lama, împreună cu piesele în curs de prelucrare, evidențiate în materialul atribuit unui atelier de fierărie, descoperit la Șelimbăr[44]. În același timp, pentru întregirea spectrului spadelor de corespondență din Transilvania, trebuie menționate și piesele, între timp pierdute, din fosta colecție Slătineanu, dar fotografiate, desenate şi menționate cu proveniență transilvană[45], de către H. Barlett-Wells, atașatul militar al Ambasadei S.U.A. la București, între 1955 şi 1957, pasionat colecționar de monede antice şi arme[46]. La aceste piese, pare să se refere şi R.E. Oakeshott când definește butonul de „tip N”[47], considerat extrem de rar, în timp ce după aspectul general, spada s-ar încadra în „tipul XII-a”[48]. Un buton de oarecare asemănare se întâlnește pe spada descoperită la Jupa[49], piesă ce nu corespunde însă din punct de vedere al tipologiei generale.

În materialul European, ne lovim de aceeași tendință a teologizării după forma butonului, cum este cazul la Adda Bruhn de Hoffmeyer, unde piese asemănătoare sunt prevăzute cu alt tip de buton şi încadrate în „grupa II”, datată la mijlocul secolului XIII[50]. Și Alexander Ruttkay ia butonul drept punct de referință, iar butoane de aceeași factură cu cel al spadei de la Șeica Mare, nu întâlnim în zona Slovaciei. Ca morfologie şi echilibrare în schimb, găsim mai multe piese încadrate în „tipul XV”, datat în secolul al XIII-lea[51]. În lucrarea mai nouă, ce analizează spadele din Europa de sud est, redactată de Marko Aleksić, ar putea fi găsite unele corespondențe cu piesa de la Višnjica, din apropiere de Belgrad[52]. Dintre puținele tipologii ce abordează spadele medievale pe baza morfologiei acestora, se remarcă lucrarea lui Alfred Geibig, ce are ca eșantion de analiză spadele din Germania. Aici lamele late şi grele precum cea de la Șeica Mare, sunt încadrate în „tipul de lamă 11”[53], în timp ce modul de asamblare a mânerului ar corespunde „tipul de

combinație a mânerului III”[54], împreună ducând la tipul de combinație general, „16-II”, cu datare în secolul al XIII-lea[55]. Pentru buton, nu se găsește o corespondență în materialul german. În schimb, întâlnim în mediul german, cea mai frumoasă paralelă în reprezentările din arta figurativă medievală, în efigia funerară a marcgrafului Wiprecht de Groitzsch (1050-1124). Efigia din biserica St. Laurentius din Pegau, a fost realizată, la mai bine de 100 de ani după moartea marcgrafului (cca. 1225-1230), din gresie și pictată în maniera unui realism pronunțat[56] (Fig. 10). Mânerul spadei este bine vizibil și frumos realizat, toate amănuntele fiind surprinse, iar forma butonului, a gărzii și dimensiunea mânerului par a fi identice cu cele ale spadei de la Șeica Mare. Cum este mai probabil ca artistul să fi luat drept model o spadă din perioada realizării efigiei, avem încă un argument al datării acestui tip de spadă, în prima jumătate a secolului al XIII-lea. Paralele în iconografie sau în arta figurativă medievală se mai pot găsi destul de multe în spațiul european și transilvan, dar vom mai aminti doar lespedea funerară de la Bistrița sau reprezentarea de pe portalul de la Hosman[57].

În urma acestor observații, se poate constata cu ușurință că toate paralelele tipologice duc spre o datare în secolul al XIII-lea, iar forma generală și reprezentarea din arta medievală ar putea restrânge acest interval cronologic spre prima jumătate sau mijlocul acestui secol.

În general, Europa cunoaște în secolul al XIII-lea, din punct de vedere militar, perioada de aur a cavaleriei grele, apogeul acestui mod de luptă, ce se impune încă din perioada carolingiană și va domina strategia militară medievală până la apariția armelor de foc. Cursa permanentă a înarmării, perfecționarea continuă a echipamentului defensiv, face ca și armele ofensive să se adapteze și să se modifice structural. Cruciadele au contribuit desigur în foarte mare măsură la accelerarea acestei curse a înarmării medievale, obligând cavalerii europeni să își adapteze armele la echipamentul defensiv și la strategia și tactica militară a lumii musulmane. Ordinele călugărilor militari, înființate în Tara Sfântă, fiind unitățile de elită ale cruciaților europeni, au fost în acest sens și purtătoarele celor mai evoluate arme ale epocii și principalii promotori ai tehnologiilor militare de vârf.

Spada cavalerească a evului mediu, arma de bază a cavaleriei grele, este cea care cunoaște acum modificări evolutive ce reflectă poate cel mai bine aceste eforturi de adaptare la noile situații militare. În Occident, spada dreaptă cu lamă lată și mâner scurt a perioadei carolingiene, concepută pentru lovirea puternică a inamicului echipat cu armură din piele groasă sau cămașă de zale simplă, începe să se îngusteze spre vârf, să își îngreuneze butonul mânerului și în acest fel, să își ușureze lama și să își mute centrul de greutate spre gardă. Toate acestea, în scopul unei mai lesnicioase mânuiri și a folosirii și pentru împuns, pentru penetrarea armurilor tot mai sofisticate din zale mai des împletite și uneori, întărite cu plăci metalice. Cel mai frumos exemplu al acestei perioade, păstrat în mod excepțional, îl constituie spada de încoronare a împăraților germani, numită și spada Sf. Mauricius, din tezaurul imperial de la Viena[58]. Această piesă poate fi datată, pe baza izvoarelor scrise, iconografice și a inscripțiilor pe care le poartă, în timpul domniei lui Otto al IV-lea (1198-1218). Având în vedere faptul că Otto al IV-lea, al doilea fiu al lui Henric Leul, și-a petrecut copilăria la curtea unchiului său, regele Angliei și a devenit încă în 1194, comite de Poitou și duce de Aquitania, se poate considera acest tip de spadă ca fiind de proveniență occidentală, eventual franceză[59]. Dintre piesele păstrate în Transilvania, corespondența tipologică cea mai clară o reprezintă spada cu buton ornamentat, păstrată la Muzeul National de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca[60], dar și piesa descoperită în Poiana Prisăcii și păstrată la Muzeul din Caransebeș[61], respectiv spada de la Deta[62]. Pe lângă acest tip, ce poate fi considerat „cap de serie”, cavalerii secolului al XIII-lea folosesc o gamă destul de largă de spade, ce respectă aceleași norme constructive și de echilibrare[63].

Luptătorii cruciați, având drept adversari pe turcii selgiucizi, echipați ușor, fără armuri grele, nu au adoptat acest tip de spadă, preferând lungirea și îngreunarea și mai mare a lamei late și fără vârf ascuțit, pentru un efect mai puternic în lovire. În același scop, se produce însă o ușoară lungire a mânerului, pentru ca arma să poată fi mânuită și cu două mâini. Majoritatea ordinelor cavalerești, la întoarcerea în Europa, abandonează acest tip de armă, datorită deja menționatei evoluții a armurii occidentale, preferând spadele mai ușoare și ascuțite spre vârf, cum este piesa de la Zalencino (Polonia), databilă în secolul al XII-lea, atribuită unui membru al Ordinului Ioanit, pe baza crucii de Malta de pe buton[64]. Cavalerii teutoni, veniți în Țara Bârsei pentru a lupta împotriva cumanilor, călăreți de stepă, fără armuri grele, preferă însă în continuare spadele grele, dezvoltate în Țara Sfântă. Acesta este motivul pentru care, în secolul al XIII-lea, în Transilvania, întâlnim încă aceste spade mai mult decât în orice altă zonă a Europei[65]. De asemenea, este de remarcat influența pe care armamentul folosit de cavaleri o are asupra întregii zone de sud a Transilvaniei și modul în care este receptat, în special de fierarii comunităților germane colonizate în această zonă[66]. În deja menționata fierărie de la Șelimbăr, astfel de spade se produceau încă în secolul al XIII-lea, în acest caz, probabil în vederea folosirii lor împotriva tătarilor[67].

Concluzii

Rezumând cele de mai sus, nu putem să nu subliniem încă odată ineditul situației analizate, în care un „*detectorist*" a reușit să-și înfrâneze curiozitatea nativă de a scoate singur o spadă medievală deosebită, oferindu-și colaborarea totală pentru recuperarea piesei printr-o cercetare arheologică. Acest caz, este probabil unică în România, dar poate să devină model de colaborare între pasionații detecției de metale și arheologii. Numărul extrem de redus al evaluărilor de teren ale unor zone în care au fost descoperite bunuri arheologice, arată însă un total dezinteres al breslei, tocmai față de recuperarea informațiilor referitoare la contextul arheologic din care provin astfel de piese. Așa cum s-a văzut în bibliografia citată, aceste informații, fie ele și trunchiate datorită extragerii pieselor, printr-o colaborare cu descoperitorii, pot fi înregistrate, interpretate și valorificate științific.

Revenind la cercetarea noastră, apreciem drept pozitive rezultate sale, chiar și în lipsa identificării unui complex arheologic. Deoarece situația a fost dovedită printr-o intervenție de specialitate, ea devine o informație valoroasă. În lipsa acesteia, evaluând doar spada, am fi fost tentați probabil să speculăm, considerând-o fie o depunere rituală, fie extrasă dintr-o necropolă.

Spada de la Şeica Mare reprezintă o piesă grea de cavalerie, tipică primei jumătăți a secolului al XIII-lea, armă folosită pentru lovit, cu o mână sau o mână și jumătate, în general din șaua calului împotriva unor inamici fără echipament defensiv greu.

Nu în ultimul rând, ca o ultimă concluzie, se desprinde necesitatea modificării urgente a legislației privind utilizarea detectoarelor de metale și nevoia de întărire a controlului statului în această activitate. Acest control însă, fie că ne place sau nu, trebuie pus în concordanță cu opiniile armonizate ale mediului academic și ale tot mai numeroasei comunități a „*detectoriștilor*". Ambele tabere trebuie să facă pasul înspre un dialog constructiv, menit să ducă la conștientizarea responsabilității fiecăruia, atât la nivel de grup sau instituțional, cât și la nivel de individ, în conservarea patrimoniului cultural. În caz contrar, rescrierea cadrului legal dintr-o perspectivă unică, indiferent din care, nu va fi suficientă pentru o protecție reală. Toate acestea sunt însă ținte realizabile și, având în vedere interesul tot mai mare față de detecția de metale, ar trebui să se transforme în priorități ale instituțiilor responsabile, în următorii ani.

Fig. 2. Locul descoperirii – ortofotoplan
(coordonate: 46, 02, 33 N – 24, 09, 45 E; alt. 375 m).

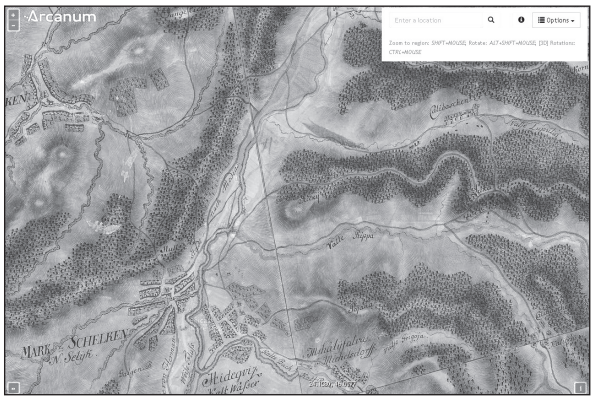

Fig. 3. Cartarea Iozefină - Josephinische Landesaufname 1736-1787 –
(www.mapire.eu/de)

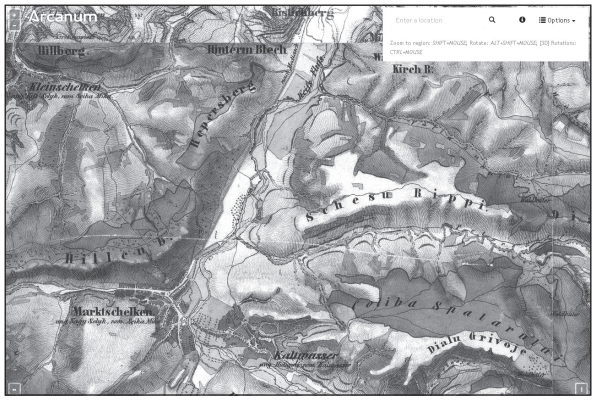

Fig. 4. Cartarea Francescană – Franziszeische Landesaufname - 1806-1869 (www.mapire.eu/de).

Fig. 5. Cartarea Francesco Iozefină – Franzisco-Josephinische Landesaufnahme – 1869-1887 (www.mapire.eu/de).

Fig. 6. Regatul Ungariei 1869-1887 (www.mapire.eu/de).

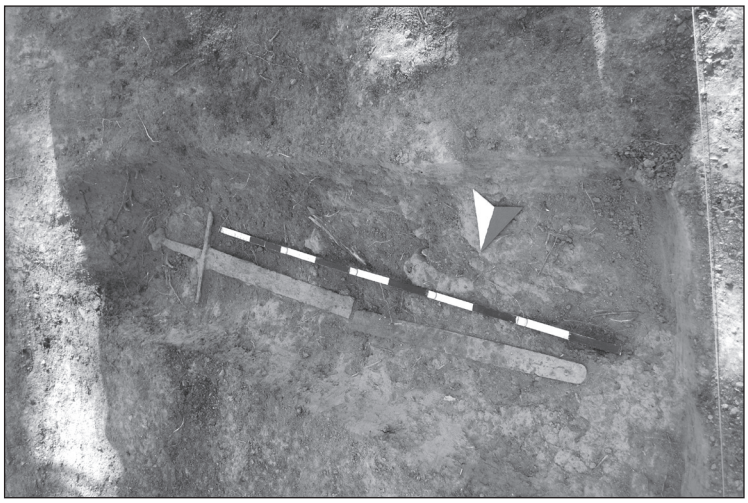

Fig. 7, săpătura de recuperare a spadei

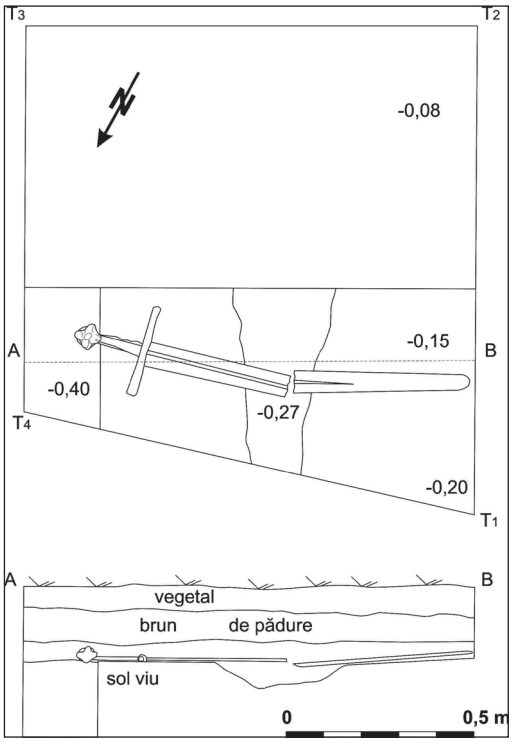

Fig. 8 , plan și profil săpătură

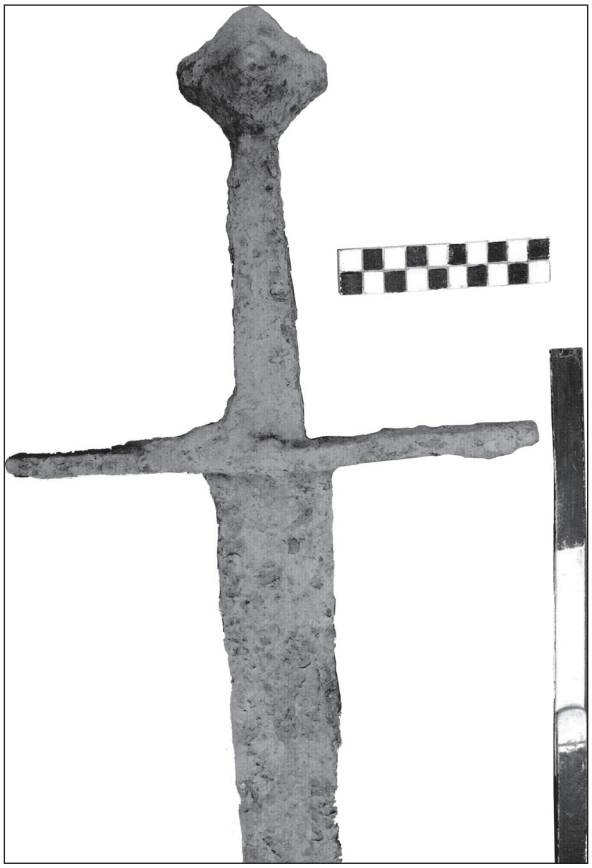

Fig. 9, spada de la Şeica Mare

Fig. 10. Efigia funerară a marcgrafului Wiprecht de Groitzsch (1050-1124).

Note:

1. Teodor, Eugen Silviu, *Detecția de metal, între drepturile omului și agresiune culturală* în Sergiu Musteață (coordonator), *Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural în România*, Chișinău-Iași, 2014, pp. 43-59; Ciută, Marius-Mihai, *Reflecții asupra unui posibil diagnostic privind starea protejării patrimoniului arheologic național*, în Sergiu Musteață (coordonator), *Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural în România*, Chișinău-Iași, 2014, pp. 60-75; Borangic, Cătălin, *Arme și piese de harnașament din perioada Regatului Dac, descoperite la Bulbuc, com. Ceru Băcăinți, jud. Alba. Considerații preliminare*, în *Istros*, XX, 2014, pp. 259-310; Borangic, Cătălin, Ciută, Marius, *La limita arheologiei. Reflecții pe marginea unei descoperiri atipice*, în *ArheoVest*, Nr. II: [*Simpozion ArheoVest, Ediția a II-a:*] *In Honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinaritate în Arheologie, Timișoara, 6 decembrie 2014*, Vol. 1: *Arheologie*, Szeged, 2014, pp. 415−426; Ciută, Marius-Mihai, Ciută, Elena Beatrice, *Un pumnal eneolitic din cupru descoperit la Bulbuc Pietrele Bulbucului (Com. Ceru-Băcăinți, Jud. Alba)*, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 7, 2015, pp. 59-72; Plantos, Cristinel, Ciută, Marius-Mihai, *New recovered archaeological artifacts from Craiva "Piatra Craivii" Dacian Fortress (Cricău Commune, Alba County) I.*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, XIV, 2015, pp. 251-263; Teodor, Eugen Silviu, *How effective is the law's protection? Limes Transalutanus case*, în *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic din România și Republica Moldova*, Sergiu Musteață (ed.), Chișinău-Iași, 2016, pp. 31-46; o analiză temeinică vezi la Ciută, Marius-Mihai, *Detectorismul, între amatorism și nevoia de îmbogățire. O încercare de a schița profilul detectoristului din România (1993-2016)*, în *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic din România și Republica Moldova*, Sergiu Musteață (ed.), Chișinău-Iași, 2016, pp. 135-148; Bunoiu, Victor, *Detectoarele de metale în România – vulnerabilitate națională în protejarea patrimoniului arheologic*, în *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic din România și Republica Moldova*, Sergiu Musteață (ed.), Chișinău-Iași, 2016, pp. 149-155, pentru a cita doar câteva dintre acestea.
2. Un rol hotărâtor în decizia păstrării piesei *in situ*, l-a avut și discuția telefonică a descoperitorului, cu colegul nostru, conf. univ. dr. Aurel Dragotă, care l-a îndemnat să acopere spada și să anunțe Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu (în continuare DJC Sibiu), motiv pentru care-i mulțumim și pe această cale.
3. Teodor, Eugen Silviu, *Detecția de metal, între drepturile omului și agresiune culturală* în Sergiu Musteață (coordonator), *Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural în România*, Chișinău-Iași, 2014, p. 56 sq.
4. *Ordonanța Guvernului Nr. 43 din 30 ianuarie 2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național*, republicată, *în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 951 din 24*

noiembrie 2006, cu modificările și completările ulterioare.
5. Vlase, Dan-Ștefan, *Detectoarele de metale în Uniunea Europeană. Repere legislative*, în Sergiu Musteață (coordonator), *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova*, Chișinau-Iași, 2016, pp. 118.
6. Reeves, Matthew, *Sleeping with the "Enemy": Metal Detecting Hobbyists and Archaeologists*, în *Advances in Archaeological Practice,* 3, (3), 2015, pp. 263–274.
7. Doar 893 de arheologi, conform datelor oficiale din Registrul Arheologilor, care nu a eliminat însă persoanele decedate sau retrase din activitate (vezi http://acera.cimec.ro/RegistruArheologi.aspx, accesat 14.03.2018).
8. Peste 6000 la număr, conform datelor furnizate de Marius Ciută (vezi Ciută, Mihai Marius 2016, *Op. cit.,* p. 148).
9. În 2014, Muzeul Județean de Istorie Brașov, a efectuat o cercetare arheologică la Rotbav, într-o zonă cu descoperiri de piese din metal, identificate cu ajutorul detectorului de metale, care au intrat în posesia muzeului. Cercetarea a dus la identificarea unui mormânt de incinerație, parte dintr-o necropolă mai mare, din care s-au recuperat doar piese fortuite (Sîrbu, Valeriu, Savu, Lucica, *Descoperirile dacice târzii (morminte, depuneri) fortuite de la Rotbav (județul Brașov)*, în *Trecutul mai aproape de noi: Omagiu Profesorului Gheorghe Marinescu la 70 de ani*, coord.: Gavrilaș, Alexandru, Vaida, Dan Lucian, Onofreiu, Adrian, Marinescu, George G., Cluj-Napoca, 2015, pp. 97-123). În 2015, la Bălănești (Gorj), un diagnostic efectuat pe gropile din care *„detectoriștii"* recuperaseră și predaseră Muzeului Județean Gorj un număr de trei pumnale curbe (sica) și câteva piese de podoabă și de echipament, a stabilit că piesele proveneau din inventarul unor morminte de incinerație. În plus, cu ajutorul descoperitorilor și al fotografiilor din momentul descoperirii, s-a reușit gruparea pieselor pe complexe și realizarea unui desen schematic cu fiecare mormânt în parte și cu piesele care-l compuneau. De asemenea, diagnosticul a mai relevat existența unui nivel getic de locuire, anterior necropolei și o mică așezare din evul mediu, sec. XV-XVI (vezi *Marinoiu, Vasile, Sana, Daniel, Georgescu, Ștefan, Cercetările de diagnostic arheologic și evaluare de teren de la Bălănești, județul Gorj din anul 2015*, în *Litua*, XVIII, 2016, pp. 211-225). Un alt exemplu are la bază, tot descoperirea unor piese La Tène târzii, asemănătoare celor de mai sus. Este vorba despre mai multe artefacte printre care și un pumnal curb (sica) și două paftale de la Piatra Craivii, recuperate de la *„detectoriști"*, în cadrul unei anchete penale și publicate de C. Plantos și M. Ciută (vezi Plantos, Cristinel, Ciută, Marius-Mihai, 2015, *loc. cit.*; Plantos, Cristinel, Ciută, Marius-Mihai, *Two belt buckles of late Latène period from Craiva – „Piatra Craivii" – recently recovered*, în *Apulum. Acta Musei Apulensis. Series archaeologica et anthropologica*, LIII/1, 2016, pp. 165-177.). Ulterior publicării, în toamna lui 2017, pe baza identificării locului de proveniență, C. Plantos a efectuat aici o cercetare arheologică, descoperind o necropolă de incinerație (informație amabilă C. Plantos), situație presupusă de autor încă de la momentul publicării (Plantos, Cristinel, Ciută, Marius-Mihai, *Op. cit.*, p. 166).
10. Din lectura informațiilor postate pe site-ul Ministerului Culturii și Identității Naționale, pe pagina Comisiei Naționale de Arheologie, rezultă că, între anii 2016-2018, la nivel național, au existat doar patru cereri pentru efectuarea unor evaluări de teren, în zone în care au fost descoperite bunuri arheologice cu ajutorul detectorului de metale (vezi http://www.cultura.ro/comisia-nationala-de-arheologie, accesat 15.03.2018).
11. Vezi pp. 15-16, punctul 2 din documentul adoptat de Senatul României referitor la modificările Legii 182/2000 (http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?cam=2&idp=16890, accesat 14.03.2018).
12. http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?cam=2&idp=16890, accesat 14.03.2018.
13. Ciută, Marius-Mihai, 2016, *Op. cit.*
14. Informație amabilă comisar Radu Părean, IPJ Sibiu.
15. Gooss, Carl, *Chronik der Archäologischen funde Siebenbürgens. Im auftrage des Vereins für Siebenbürgische landeskunde*, Hermannstadt, 1876, p. 35.
16. Grigore G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 462 (aici menționate doar „spirale" din aur); Hampel, József, *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, II, Budapest, 1892, p. 100; Marțian, Julian, *Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen*, Wien, 1909, p. 340, nr. 492; Marțian, Iulian, *Repertoriul arheologic pentru Ardeal, Bistrița, 1920*, p. 37, nr. 652 (aici doar „decorație de aur"); Roska, Márton, *Erdély Régészeti Repertóriuma, I, Őskor*, Kolozsvár, 1942, p. 196, nr. 74; Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu,* Sibiu, 2003, pp. 208 nr. 220/1, c) (aici „sârmă de aur", „un inel-spirală" și „un alt fragment").
17. Hampel, József, *loc. cit.*
18. Schroller, Hermann, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 75, Pl. 54/8. Apartenența „fragmentelor ceramice" (sic!) la cultura Schneckenberg, este greșită, conform unor opinii mai recente (vezi Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu,* Sibiu, 2003, pp. 208 nr. 220/1, b). Deoarece Schroller, în lucrarea citată, nu publică ceramică de la Șeica Mare, ci doar un fragment de topor din piatră, cu ceafă cilindrică (vezi Schroller, Hermann, *Op. cit.*, Pl. 54/8), nu ne putem pronunța asupra corectitudinii încadrării cultural-cronologice.
19. Branga Nicolae, *Unelte agricole și gospodărești dacice și romane din Muzeul Brukenthal*, în *Cibinium*, 3, 1969-1973, p. 43, nr. 5, fig. 2/5; Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *Op. cit.,* nr. 220/3, pp. 208-209 (aici trimitere greșită la numărul și la anul publicației Cibinium).
20. Ciugudean, Horea, Luca, Sabin Adrian, *Noi descoperiri de obiecte din cupru și bronz în județele Alba și Sibiu*, în Apulum, 34, 1997, p. 53, nr. 6; Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *Op. cit.,* nr. 220/1, d) și 2,

p.208 (aici se menționează și toponimia veche „*Kaltbachtol*", toponim ce coincide cu valea „*Kalte Bach*" sau „*Kalten Bach*", de la sud-est de localitate).
21. Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *Op. cit.*, nr. 220/1, a) p. 208. Nu este exclus ca unul dintre topoarele menționate aici, să coincidă cu fragmentul publicat de Schroller în 1933 (vezi supra, nota 17).
22. Stroia, Mircea, Raboca, Nicolae, *Podișul Secașelor*, în Oancea, Dimitrie, Velcea, Valeria (coordonatori), *Geografia României. Vol. III, Carpații românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, p. 591, Fig. 204.
23. Sandu, Maria, *Podișul Secașelor. Regionarea geomorfologică*, în *Revista de Geomorfologie*, nr. 4-5, 2002-2003, p. 80 sq.
24. *Harta geologică a României*, București, 1968; Sandu, Maria, *Op. cit.*, p. 82; Grecu, Florina, Mărculeț, Ioan, Mărculeț, Cătălina, Dobre, Robert, *Podișul Transilvaniei de sud și unitățile limitrofe. Repere geografice*, București, 2008, p. 9.
25. Sandu, Maria, *Op. cit.*, p. 83.
26. **** DUDEN Etymologie, Das Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Bd. 7, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 1989, p. 286.
27. Kisch, Gustav, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache, in Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 45/ 1-2, Hermannstadt, 1929, p. 60.
28. *Ibidem*, p. 177.
29. **** DUDEN Etymologie, Das Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Bd. 7, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 1989, p. 106.
30. Kisch, Gustav, *Op. cit.*, pp. 283-290.
31. Luca, Sabin Adrian, Pinter, Zeno Karl, Georgescu, Adrian, *loc. cit.*
32. Kisch, Gustav, *Op. cit.*, p.128.
33. *Ibidem*, p. 82.
34. Hampel, József, *loc. cit.*
35.Pinter, Zeno Karl, *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat, secolele IX-XIV*, Reșița, 1999, p. 127.
36. *Ibidem*, p. 95.
37. *Ibidem*, p. 97.
38. *Ibidem*, p. 96.
39. *Ibidem*, p. 99.
40. *Ibidem*. p. 127 sq.
41. Rill, Martin, *Mittelalterliche Schwerter im Brukenthalmuseum, în Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 26-2/1983, p. 81.
42. Pinter, Zeno Karl, *Op. cit.*, p. 130.
43. Popa, Radu, *Spada medievală de la Grid, în Sargetia,* IX/1972, pp. 75-77.
44. Horedt, Kurt, *Eine sächsische Schmiede des 13. Jahrhunderts, în Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvár, 1957, p. 335.
45. Barlett Wells, H., *Medieval Two-Edged Swords in Rumania, în Journal of the Arms and Armour Society*, II-12/1968, fig. 1.
46. **** The Washington Post*, 23. sept. 1988.
47. Oakeshott, Ewart, *The Sword in the Age of Chivalry*, London, 1964, p. 98.
48. Oakeshott, Ewart, *Records of the Medieval Sword*, London, 1991, p. 89.
49. Pinter, Zeno, *O spadă medievală de la Jupa (jud. Caraș Severin)*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie,(SCIVA),* 40-4/1989, pp. 385-388.
50. Hoffmeyer, Adda Bruhn de, *Middelalderens tvaeggede svaerd*, Kobenhavn, 1954, pp. 37-40.
51. Ruttkay, Alexander, *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei,* in *Slovenská archeológia*, XXIV-2/1976, p. 258.
52. Aleksić, Marco, *Medieval Swords from Southeastern Europe*, *Material from 12.th. to 15.th Century*, Belgrade, 2007, p. 55.
53. Geibig, Alfred, *Beiträge zur morphologischen Entwiklung des Schwertes im Mittelalter*, Neumünster, 1991, p. 89.
54. *Ibidem*, p. 90 sqq, fig. 24.
55. *Ibidem*, p. 71 sq.
56. Vogtherr, Thomas, *Wiprecht von Grloitzsch und das Jakobspatrozinium des Klosters Pegau*, în *Neues Archiv für sächsische Geschichte,* 72/2001, s. 35-53.
57. Corneanu, Sebastian, *Ilustrarea Penitenței în sculpturile din arhivoltele portalului bisericii evanghelice din Hosman, Județul Sibiu. Interpretare iconografică*, în *Transilvania*, 2/2011, p. 49 sq.
58. Schultze-Dörlamm, Mechthild, *Das Reichsschwert. Ein Herrschaftszeichen des Saliers Heinrich IV und des Welfen Otto IV,* Sigmaringen, 1995. pp. 9-34, cu bibliografia.
59. Ibidem, p. 30.
60. Horedt, Kurt, *Op. cit.*, p. 335; a. a., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 149, fig. 62-2.
61. Pinter, Zeno Karl, *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, Reșița 1999, p. 123 sqq.
62. *Idem*, *Spada medievală de la Deta*, în *Banatica*, 27/2017, p. 233 sqq.
63. *Idem, Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, Reșița 1999, p. 63 sq.
64. Schultze-Dörlamm, Mechthild , *Op.cit.,* p. 25, fig. 9.
65. Pinter, Zeno Karl, *Waffen aus der Deutschordenszeit in Siebenbürgen*, în *Forschungen zur Volks und Landeskunde,* 57/2014, p. 8 sqq.
66. Țiplic Crângaci, Maria Emilia, *Weapons and Military Equipment Found in the German Setlement Area from Southern Transylvania (the 12th – 13th Centuries). Some Aspects and Perspectives*, în *Studia Universitatis Cibiniensis Series Historica,* VIII, Suplimentum No. 1, 2011, p. 76 sqq.
67. Rill, Martin, *Op. cit.,* p. 83 sq.